

TATTAY SZILÁRD*

KÉPTELEN „KÉPES BESZÉD”? A JÖVŐ NEMZEDÉKEK 'JOGAINAK' KÉPVISELETÉRŐL**

A még meg nem született nemzedékek és az ő sajátos jogaik jogi szempontú elemzése továbbra is fontos elméleti kérdéseket vet fel, sajátos kihívás elé állítva a jogtudományt általában, s azon belül különösen a jogfilozófiát. Még a jövő nemzedékek jogi helyzetét illető leglényegesebb és legalapvetőbb kérdések sem kellően tisztázottak. Lehetnek-e egyáltalán jogok alanyai a jövő nemzedékek? S ha igen, akkor hogyan ragadhatjuk meg fogalmilag a jogaikat? Alkalmazhatók-e erre a célra a sztenderd modern jogosultságelméletek: akár a jogosult 'hasznára' vagy 'érdekére', akár a 'döntésére' vagy 'akarata'ra' hivatkozó elméleti megközelítések? Mit jelent és mennyiben lehetséges a jövő nemzedékek jogainak vagy érdekeinek 'képviselete'? Jelen tanulmányban a szerző arra vállalkozik, hogy vázlatosan áttekintse a fenti elméleti kérdéseket, és megkíséreljen megfelelő fogalmi keretet nyújtani az elemzés számára.

Napjaink egyik legégetőbb globális problémája a környezetszennyezés. Minthogy a szennyezés maga is átnyúlik a nemzetállamok határain, a környezet – jövő nemzedékek érdekét szolgáló – védelme elkerülhetetlenül felveti a közös globális cselekvés kérdését, s az államok és a nemzetközi közösség viszonyának újragondolására késztet.

Ahogy az emberiség fokozatosan egyre inkább tudatára ébred a Föld természeti erőforrásai, valamint saját leszármazottai sorsa iránti felelősségének, az utóbbi évtizedekben a 'fenntarthatóság' és ezen belül is a 'fenntartható fejlődés' fogalma egyre szélesebb körben vált elfogadottá és elismertté, úgy a tudományos közösség, mint a szélesebb nyilvánosság előtt. Mindazonáltal, noha a fenntartható fejlődés eszméje szorosan összefonódik a generációk közötti igazságosság, valamint a jövő nemzedékek 'jogai' védelmének és képviseletének gondolatával, az utóbbi – gyakran hivatkozott – elképzelések terén mind a mai napig nem körvonalazódott univerzális konszenzus, sem általánosan elfogadott elméleti modell.

* PhD, tudományos munkatárs, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, 1014 Budapest, Országház u. 30; egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, 1088 Budapest, Szentkirályi utca 28–30.
E-mail: tattay.szilard@tk.mta.hu.

** Hálás vagyok Cserne Péternek, Könczöl Miklósnak, Martin Belovnak, valamint a két anonim lektornak a tanulmány érvelésének továbbfejlesztésére és szövegének javítására vonatkozó építő javaslataikért.

Ennek következtében a még meg nem született nemzedékek és az ő sajátos jogai jogi szempontú elemzése továbbra is fontos elméleti kérdéseket vet fel, sajátos kihívás elé állítva a jogtudományt általában, s azon belül különösen a jogfilozófiát. Még a jövő nemzedékek jogi helyzetét illető leglényegesebb és legalapvetőbb kérdések sem kellően tisztázottak. Lehetnek-e egyáltalán jogok alanyai a jövő nemzedékek? S ha igen, akkor hogyan ragadhatjuk meg fogalmilag a jogaikat? Alkalmazhatók-e erre a célra a sztenderd (19. századi gyökerű) modern jogosultságelméletek: akár a jogosult 'hasznára' vagy 'érdekére', akár a 'döntésére' vagy 'akaratarára' hivatkozó elméleti megközelítések? Mit jelent és mennyiben lehetséges a jövő nemzedékek jogainak vagy érdekeinek 'képviselése'? Ugyan milyen fajta jogokat vagy érdekeket tulajdoníthatunk még nem létező személyeknek? Képesek vagyunk-e azonosítani a jövő nemzedékek érdekeit, és ha igen, hogyan határozhatjuk meg ezeket? Pontosán mit képviselnek a jövő nemzedékek országgyűlési biztosai és más szószólók, és hogyan alapozható meg elméleti szempontból az effajta képviselés? Tanulmányomban arra vállalkozom, hogy vázlatosan áttekintsem a fenti elméleti kérdéseket, és megkíséreljek megfelelő fogalmi keretet nyújtani az elemzés számára. Minthogy elsősorban a jövő nemzedékek jogainak problémájával foglalkozom, a képvisellel kapcsolatos kérdésekre csak röviden és közvetve fogok kitérni.

2. „SOK HÚHÓ SEMMIÉRT”

A legalapvetőbb és legsúlyosabb probléma a jövő nemzedékek képviselését illetően a jövőbeli személyek jogi státuszával kapcsolatos: bár a jövő nemzedékek potenciális létezését nehéz lenne nem elismerni, abban a tekintetben nincs egyetértés, hogy a jövő nemzedékeknek lehetnek-e jogaik vagy jogi személyiségük, vagy csupán a hipotetikus érdekeiket lehet képviselni.

A 'jövő nemzedékek jogainak' fogalmával szemben gyakran és sokrétű szkepticizmussal találkozunk, s ezek a kételyek a fenntartható fejlődés és a nemzedékek közötti igazságosság elméletével foglalkozó szakirodalomban is felbukkannak. Jörg Tremmel például hiábavalónak nyilvánít minden, a 'jogosultságok' fogalma pontos jelentésének meghatározására irányuló kísérletet, mondván, hogy a szavak jelentése az idők során megváltozhat, és gyakran meg is változik. Ennélfogva „meglehetősen terméketlennék” minősíti azt a vitát, hogy vajon a jövőbeli személyeknek lehetnek-e 'jogaik', vagy csupán 'szükségleteik', illetve 'érdekeik'.¹ Azzal az állítással is gyakran találkozunk, hogy 'a meg nem született nemzedékek jogainak képviselése' kifejezés csak akkor használható érthetően és értelmesen, ha pusztán „képes” vagy „metaforikus” nyelvhasználatnak tekintjük.² Mindezekben a nézetekben lehet valami igazság, ám itt nem tudom őket részletes vizsgálat alá venni. Gondolatmenetem

¹ Jörg TREMMEL: „Establishing Intergenerational Justice in National Constitutions” in uő (szerk.): *Handbook of Intergenerational Justice* (Cheltenham – Northampton: Edward Elgar 2006) 51–52.

² Lásd pl. a magyar Alkotmánybíróság 28/1994. (V. 20.) határozatát, ABH 1994, 134–147, valamint Michael SAWARD: „Representation” in Andrew DOBSON – Robyn ECKERSLEY (szerk.): *Political Theory and the Ecological Challenge* (Cambridge: Cambridge University Press 2006) 183–199.

szempontjából mindenesetre elegendő azt rögzíteni, hogy abból a módszertani előfeltevésekből indulok ki, mely szerint a jogrendszereknek koherens fogalmi kerettel kell rendelkezniük, s a jogi gondolkodás alapját nem képezhetik teljesen önkényesen megválasztott metaforák. Vagy képesek a jogászok „jogi” értelmet adni egy fogalomnak, vagy sem ...

Egyes kritikusok továbbá azt mondják, hogy ha a jövő nemzedékekkel szembeni kötelezettségeinket az ő korrelatív jogosultságaikra alapozzuk, akkor ezzel kockára tesszük a nemzedékek közötti igazságosság és méltányosság egész művét.³ Ez az ellenvetés könnyen megválaszolható úgy, hogy mivel e kötelezettségeink önmagukban megállnak, korrelatív jogosultságok nélkül is létezhetnek. E válasz azonban úgy oldja meg a fenti problémát, hogy nyomban egy másik, talán még komolyabb elméleti kihívás elé állít. Hiszen ha ez így van, akkor – ahogy az állatok és a növények esetében (nem beszélve a sziklákról és a folyókról) – nem szükséges jogokkal „felruháznunk” a jövőbeli személyeket ahhoz, hogy a velük kapcsolatos jelenbeli kötelezettségek mellett érveljünk.⁴ És felmerülhet a kérdés: miért éri meg ilyen kétséges és nehéz fogalmi manőverezésbe fognunk. Mit nyerünk cserébe – mi és a minket követő nemzedékek – azért, hogy még tovább feszítjük a 'jogosultságok' fogalmát azáltal, hogy a jövő nemzedékeknek is jogokat tulajdonítunk?

Richard Dagger az emberi jogi retorika elburjánzásának két – ellentétes irányú – veszélyére hívja fel a figyelmet. Ez a folyamat egyfelől azzal fenyeget, hogy kiszorít másfajta fogalmakat és megfontolásokat, másfelől pedig azzal, hogy a jogosultságokra való hivatkozást jelentős mértékben elerőtleníti.⁵ Dworkin nyomán azt is mondhatnánk: „A jogok ütőkártyák, és ha egyre több ilyen van, azzal leértékelődnek a régi (hagyományos) jogok.”⁶

Teljesen világos viszont, hogy mit nyernének a jövőbeli személyek azzal, ha jogosultságokkal „ruháznánk fel őket”. A jogok „hozzáadott értéke” elméleti téren abban áll – hangsúlyozza Axel Gosseries –, hogy a „jelentőség bélyegét” hordozzák: „Ha valamely érdeket a jogosultság szintjére emelünk, azzal különleges *fontosságát* jelezzük”.⁷ A jogoknak ugyanis általában jóval nagyobb erkölcsi erőt tulajdonítunk, mint a nem jogosultság alapú kötelezettségeknek.⁸

Ami a jövő nemzedékek jogokkal való felruházásának gyakorlati hasznát illeti, a „leértékelt” ütőkártyák még mindig jóval értékesebbek és erősebbek, mint a „közön-

³ Lásd pl. Wilfred BECKERMAN – Joanna PASEK: *Justice, Posterity, and the Environment* (Oxford: Oxford University Press 2001) 13–14. Robert E. Goodin, bár mindkét elképzeléssel rokonszenvez, szintén érzékeli ezt a veszélyt: „Ha így fogalmazzuk meg a kérdést, azzal érvelési előnyhöz jutatjuk a nemzedékek közötti igazságosság ellenzőit. Mindössze azt kell tagadniuk, hogy a tisztán potenciális személyeknek bármiféle igényük lehetne jogok formájában”. Lásd Robert E. GOODIN: *Protecting the Vulnerable: A Reanalysis of Our Social Responsibilities* (Chicago – London: University of Chicago Press 1985) 169.

⁴ Axel GOSSERIES: „On Future Generations' Future Rights” *The Journal of Political Philosophy* 2008/4. 450–452.

⁵ Richard DAGGER: „Freedom and Rights” in DOBSON–ECKERSLEY (2. lj.) 207.

⁶ JAKAB András: „Fenntarthatóság az európai alkotmányjogban” *Közjogi Szemle* 2016/3. 7.

⁷ GOSSERIES (4. lj.) 453.

⁸ Edith BROWN WEISS: *In Fairness to Future Generations* (Tokyo – New York: United Nations University – Transnational Publishers 1989) 101.

séges” kártyák, akár a jogi eljárásokban, akár a politikai és erkölcsi érvelésben. Míg a jogosultságok révén korlátokat szabhatunk a jelenbeli személyek cselekedeteinek, a jogok formáját nem öltő 'igények' vagy 'érdekek' „komolytalanok” tetszhetnek az előbbiekhöz képest. De vajon fogalmilag lehetséges és plauzibilis-e a jogosultságok fogalmának ilyen kiterjesztése?

3. EGY RÉGI VITA: AKARAT VAGY ÉRDEK?

Jelen tanulmánynak nem közvetlen célja, hogy állást foglaljon a jogosultságok akarat- és érdekelmélete közötti hagyományos vitában. A jövő nemzedékek jogainak problémáját mindemellett nem csak annak a kérdésnek a nézőpontjából közelíthetjük meg, hogy értelmesen tulajdoníthatunk-e jogokat tisztán potenciális személyeknek. Nem csak a 'jövő nemzedékek jogainak' fogalmát magát tehetjük próbára, hanem ezeket a jogokat is használhatjuk a klasszikus jogosultságelméletek tesztjeként. Az ilyen típusú eljárás talán legismertebb példajaként Neil MacCormick tette próbára – és utasította el – az akaratelméletet a gyermekek jogainak tesztje alapján.⁹ A gyermekek és a jövőbeli személyek jogai között azonban hatalmas a különbség. Feltételezhetően mind erkölcsi, mind elméleti intuíciónk azt sugallja, hogy a gyermekek rendelkeznek jogokkal. Az viszont – *prima facie* legalábbis – mindenképpen képtelenségnek hangzik, hogy nemlétező emberi személyeknek is lehetnének jogaik.

Az akarat- és az érdekelmélet közötti döntés minden bizonnyal befolyásolhatja a jogosultságok lehetséges alanyainak körét. Míg az magától értetődőnek látszik, hogy jogokat tulajdoníthatunk beszámítható, felnőtt emberi személyeknek, szikláknak viszont nem, e két „tisztá eset” között „határesetek” széles skáláját találjuk, mely magában foglalja például a csecsemőket, a magzatokat, a holtakat, az örülteket és az állatokat is.¹⁰ A vita kedvéért induljunk ki abból a munkahipotézisből, hogy az akaratelmélet meggyőzőbb a jogosultságok paradigmatis eseteit tekintve, amelyek autonóm döntést kívánnak meg a jogok alanyától, a határhelyzetekben viszont az érdekelmélet látszik meggyőzőbbnek.¹¹ Most akkor vizsgáljuk meg, hogy vajon ez a feltevés igaznak bizonyul-e a jövő nemzedékek jogainak vonatkozásában. Minthogy e jogosultságok magától értetődően az utóbbi esetek közé tartoznak, amennyiben a fenti hipotézis helytálló, úgy a jogosultságok érdekelmélete alkalmasabb e jogok megalapozására és igazolására.

Első pillantásra az akaratelmélet valóban egyáltalán nem látszik kedvezőnek a még meg nem született nemzedékek jogaira nézve. A jogok döntésalapú megköze-

⁹ Vö. Neil MACCORMICK: „Children's Rights: A Test-Case for Theories of Right” *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie* 1976/3. 305–317.

¹⁰ Joel FEINBERG: „The Rights of Animals and Unborn Generations” in William T. BLACKSTONE (szerk.): *Philosophy and Environmental Crisis* (Athens: The University of Georgia Press 1974) 44.

¹¹ GYÖRFI Tamás: „A jogosultságok önállósága és a jogalanyiség kérdése” in FICSOR Krisztina – GYÖRFI Tamás – SZABÓ Miklós (szerk.): *Jogosultságok – Elmélet és gyakorlat. A Miskolci Egyetem és a Miskolci Akadémiai Bizottság által 2008. december 5-én és 6-án rendezett konferencia anyaga* (Miskolc: Bíbor 2009) 53–56.

lítése a jogosultság alanyát – Hart klasszikus megfogalmazásában – egy „kisléptékű szuverénnek” tekinti, aki „kizárólagos, többé-kevésbé kiterjedt ellenőrzést gyakorol egy másik személy kötelessége felett”.¹² Következésképpen – húzza alá Carl Wellman – annak, hogy valaki valamely jogosultság alanya lehessen, szükséges előfeltétele, hogy szabad döntések meghozatalára képes morális cselekvő legyen. Mivel pedig a jogok alapvető funkciója az, hogy meghatározzák az uralom, a szabadság és az irányítás morálisan igazolható elosztását,

„hasztalan és helytelen volna erkölcsi jogosultságot tulajdonítani bármely létezőnek, aki nem képes uralmat [*dominion*] gyakorolni. Hasztalan, mert nem lehet morális célja annak, hogy uralmat juttassunk olyanoknak, akik teljességgel képtelenek rá, hogy bármiféleképpen hasznot húzzanak belőle; és helytelen, mert ahhoz a tévképzethez vezetne, hogy a szabadság és az irányítás megilleti morális értelemben azokat, akik képtelenek arra, hogy szabadon cselekedjenek vagy irányítást gyakoroljanak.”¹³

E nézet alapján azokról a lényekről, akik nem képesek racionális és szabad döntésre, beleértve az állatokat, a holtakat, a jövőbeli személyeket, a magzatokat, de még a kisgyermeket is, semmiképp sem mondhatjuk, hogy jogaik volnának.¹⁴ Mint arra Hart figyelmeztet:

„Ha a hétköznapi nyelvhasználat szentesíti, hogy állatok vagy csecsemők jogairól beszéljünk, úgy helytelenül használja a 'jog' kifejezést, s ezáltal összekeveri e helyzetet más, ettől különböző erkölcsi szituációkkal, amelyekben a 'jog' kifejezés sajátos jelentéssel bír és nem helyettesíthető [...] más morális kifejezésekkel”.¹⁵

Ha ez igaz az újszülött csecsemőkre, akkor *a fortiori* igaz a pusztán potenciálisan létező személyekre, akik még az előbbieknél is később válnak majd erkölcsi cselekvőkke – már ha egyáltalán. Minthogy a jövőbeli személyek a dolog természetéből adódóan képtelenek rá, hogy megköveteljék a jelenbeli személyektől megfelelő kötelezettségeik teljesítését, vagy lemondjanak arról, jogosultságok alanyai sem lehetnek.¹⁶

Jóllehet ez a szemantikai tisztaság iránti, kompromisszumot nem ismerő igény bizonyos fokig igazolható és érthető az akaratelmélet képviselői részéről, joggal merülhet fel a gyanú: a fürdővízzel együtt nem öntik-e ki ily módon – szó szerint – a gyereket is? Így ha hajlandóak vagyunk elfogadni a gyermekek jogainak létezését, ám vonakodunk levonni ugyanazt a következtetést, mint MacCormick, ti.

¹² Herbert HART: „Legal Rights” in uő: *Essays on Bentham: Studies in Jurisprudence and Political Theory* (Oxford: Clarendon Press 1982) 183.

¹³ Carl WELLMAN: *Real Rights* (New York – Oxford: Oxford University Press 1995) 107.

¹⁴ Kristian Skagen EKELI: „The Principle of Liberty and Legal Representation of Posterity” *Res Publica* 2006/4. 401.

¹⁵ Herbert HART „Are There any Natural Rights?” *The Philosophical Review* 1955/2. 181.

¹⁶ Hillel STEINER: *An Essay on Rights* (Oxford: Blackwell 1994) 261.

hogyan bizonyos erkölcsi megfontolások kellő alapot szolgáltatnak arra, hogy teljes egészében elvessük a jogok akaratelvű felfogását,¹⁷ akkor gyakorlatilag nem marad más kiút számunkra, mint a potencialitás elvéhez folyamodni. Mint azonban később látni fogjuk, ez az elv nem terjeszthető ki a jövő nemzedékek esetére.

Joel Feinberg a jogok természetével kapcsolatos akaratelvű koncepciót – némileg meglepő módon – a jogalanyiságra való képesség érdekalapú felfogásával ötvözi. Miközben a 'jogosultságot' úgy határozza meg, mint egy valakivel szemben megfogalmazott, valamely dologra vonatkozó érvényes igényt,¹⁸ Feinberg a jogok lehetséges alanyainak körét azokkal a létezőkkel azonosítja, akiknek „vannak (vagy lehetnek) érdekeik”.¹⁹ Erre két magyarázatot ad:

„(1) mert a jogosultság alanyának képviselhetőnek kell lennie, olyan létezőt viszont nem lehet képviselni, akinek nincsenek érdekei, és

(2) mert a jogosultság alanyának képesnek kell lennie arra, hogy saját személyében élvezzen előnyöket, egy érdekek nélküli létezőt ugyanakkor nem érhet sem kár, sem előny, minthogy nincsen saját java vagy 'célja'.”²⁰

Ebből az elméleti nézőpontból a jövő nemzedékek, a magzatok, a csecsemők, a holtak és az állatok mind a létezők azon kategóriájába tartoznak, akiknek „lehetnek jogaik”.²¹

Bármilyen meggyőzőnek látszhat is ez a gondolatmenet, felvet néhány zavarba ejtő kérdést. Először is elképzelhető egy olyan ellenvetés, hogy ahhoz, hogy valaki jogokkal rendelkezessen, nem elég, ha potenciális érdekekkel bír (hogy „lehetnek” érdekei), hanem *tényleges* érdekekkel kell bírnia. Nem véletlen, hogy az érdekelmélet sztenderd megfogalmazásai általában megkívánják, hogy „a jogosultságok alanyai olyan lények legyenek, akiknek *vannak* érdekei”.²²

Másodszor, jóllehet felületesebb olvasásra úgy tűnhet, hogy Feinberg feleslegesen bonyolítja az első érvet, amikor a képviselő intézményén keresztül jut el az érdekekkel való rendelkezés fogalmához, ez utóbbi valójában kulcsfontosságú elemnek bizonyul a gondolatmenet egésze szempontjából. Azért kell ilyen nagy hangsúlyt kapnia a jogosultságok képviselőinek, mert míg a „paradigmatikus” jogalanyok képesek saját jogaik érvényesítésére, az erkölcsi alanyisággal nem rendelkező lények nem rendelkeznek ezzel a képességgel.²³ Ezért ragaszkodik Feinberg ahhoz, hogy valamely jogosultság létezéséhez mindössze arra van szükség, hogy valaki

¹⁷ MACCORMICK (9. l.) 309.

¹⁸ JOEL FEINBERG: „The Nature and Value of Rights” *The Journal of Value Inquiry* 1970/4. 253, 256–257; FEINBERG (10. l.) 43.

¹⁹ FEINBERG (10. l.) 51. Arról, hogy ez vajon ellentmondás-e, és ha igen, akkor fel lehet-e oldani és hogyan, lásd Christopher Heath WELLMAN: „Feinberg's Two Concepts of Rights” *Legal Theory* 2005/3. 213–226.

²⁰ FEINBERG (10. l.) 51.

²¹ FEINBERG (10. l.).

²² JOSEPH RAZ: „On the Nature of Rights” *Mind* 1984/370. 204, kiemelés tőlem.

²³ WELLMAN (13. l.) 117.

képes legyen a jogosultság alanya nevében az igény előterjesztésére – és nem arra, hogy ez a valaki maga a jogosultság alanya legyen.²⁴

Ezzel a megközelítéssel az az alapvető probléma, hogy a képviselő fogalma maga is többértelmű. Amint arra Wellman rámutat, a 'képviselő' kifejezés jelölhet megbízási viszonyt, amelyben a megbízott (*agent*) a megbízót (*principal*) mint erkölcsi cselekvőt – annak autonóm akaratát – képviseli, de olyan gondnoksági viszonyt (*trust*) is, ahol a gondnok (*trustee*) a képviselt személy érdekeit képviseli.²⁵

Az 'erkölcsi cselekvők képviselője' tökéletesen megfelel a jogosultságok képviselőjére, azonban *per definitionem* nem alkalmazható erkölcsi alanyisággal nem rendelkező létezők esetében; az 'érdekképviselő' viszont nem szükségképpen feltételezi jogosultságok meglétét.²⁶ Ez a nézet ráadásul ellentmond Feinberg saját, 'érvényes igény'-ként felfogott jogosultság-konceptiójának, melyből nyilvánvalóan az következik, hogy kizárólag az igényei előterjesztésére képes személy lehet jogosultságok alanya. Mint Feinberg maga is kiemeli: „Az arra vonatkozó jogi képesség, hogy (performatív módon) követeljük jogunkat, vagy azokat a dolgokat, amelyekhez jogunk van, alapvető fontosságúnak látszik magának a jogosultság fogalmának a szempontjából.”²⁷

A jövő nemzedékek jogainak talán legbefolyásosabb elméletét Edith Brown Weiss dolgozta ki. Egészen pontosan „a bolygónkkal kapcsolatos jogokról” (*planetary rights*) beszél, amikkel valamennyi generáció rendelkezik csoportként a többi generációval szemben (nemzedékek közötti szint), valamint a jelen nemzedék minden egyes tagja (nemzedéken belüli szint).²⁸ A jövő nemzedékek jogait Joseph Raz tisztán érdekalapú jogosultsággal fogalmazza meg, mely szerint egy egyén vagy csoport akkor és csak akkor rendelkezik jogosultsággal, ha valamely érdeke (azaz jóllétének valamely aspektusa) kellő indok arra, hogy egy másik személynek vagy csoportnak köteletséget tulajdonítsunk.²⁹ Brown Weiss az alábbi általános meghatározást adja a jogosultságokra:

„A jogosultság jogilag védett érdek. Mindig köteletség vagy kötelezettség társul hozzá. Ha egy személy egy jog alanya, akkor olyan érdekekkel rendelkezik, amely eleget adó indok arra, hogy valaki másnak köteletséget tulajdonítsunk.”³⁰

²⁴ DAGGER (5. l.) 208. Hasonló érvet fogalmaz meg Robert E. Goodin: „Végső soron a bíróság által kirendelt gondnokok is gyakorolják a csecsemők vagy elmebetegek jogait, annak ellenére, hogy ők éppúgy képtelenek maguk döntéseket hozni, mint a jövő nemzedékek.” Lásd GOODIN (3. l.) 170, 36. l.

²⁵ WELLMAN (13. l.) 114–116; Carl WELLMAN: *An Approach to Rights: Studies in the Philosophy of Law and Morals* (Dordrecht: Kluwer 1997) 18.

²⁶ WELLMAN (13. l.) 118, 120.

²⁷ FEINBERG (18. l.) 251.

²⁸ BROWN WEISS (8. l.) 96–97.

²⁹ Lásd RAZ (22. l.) 195; Joseph RAZ: „Legal Rights” *Oxford Journal of Legal Studies* 1984/1. 1 és 5.

³⁰ BROWN WEISS (8. l.) 99.

Az érdek és a jóllét fogalmának előtérbe helyezése lehetővé teszi Brown Weiss számára, hogy amellet érveljen: minden emberi személy, akinek vannak, vagy a jövőben lesznek érdekei, jogosultságok alanya lehet.³¹

Eddig rendben is volnánk. Ideiglenes következtetésünk igazolni látszik azt a kiinduló feltevésünket, mely szerint a jogosultságok érdekelméletétől inkább várjuk, hogy szilárd alapot biztosítson a jövő nemzedékek jogai számára. Erre a kérdésre később még visszatérünk. Most folytassuk fogalmi elemzésünket a jövőbeli személyek jogokkal való felruházásából fakadó filozófiai problémák vizsgálatával.

4. FILOZÓFIAI PROBLÉMÁK

Jövőbeli személyeknek jogokat tulajdonítani nem egészen veszélytelen vállalkozás. Mint Feinberg is elismeri, az ember könnyen a fejére vonhatja azt a vádat, hogy „a metafizika homályába téved azáltal, hogy távoli és azonosíthatatlan lényeket ruház fel jogokkal, akik még csak nem is léteznek”.³² Ezen a vádon belül meg kell különböztetnünk két kérdést. E kérdéseket a jövő nemzedékekkel foglalkozó szakirodalom rendszerint a 'nemlétezés problémája' (*non-existence problem*) és az 'azonossághiány problémája' (*non-identity problem*) címszavak alatt tárgyalja. Most ezeket vizsgáljuk meg közelebbről.

4.1. A NEMLÉTEZÉS PROBLÉMÁJA

Az úgynevezett 'nemlétezés problémája' abból az egyszerű tényből fakad, hogy „a jövőbeli személyek, jövőbeliek lévén, jelenleg nem léteznek”.³³ Potenciális személyeknek pedig – így az ellenvetés – nem tulajdoníthatunk aktuális jogokat, értelmetlen volna ugyanis olyan személyeket jogokkal felruháznunk, akik tényszerűen nem léteznek.³⁴ Richard DeGeorge kategorikus megfogalmazásában:

„A jövő nemzedékek definíció szerint nem léteznek. Éppen ezért semminek sem lehetnek jelenleg a birtokosai vagy az alanyai, a jogokat is ideértve. Így aztán nem állíthatjuk, hogy ugyanabban az értelemben jogaik volnának, ahogy a jelenleg létezőkről mondhatjuk, hogy rendelkeznek velük. Ez már a 'van neki' ige jelenidejű formájának rövidebb elemzéséből is kiderül.”³⁵

³¹ EKELI (14. l.) 399.

³² FEINBERG (10. l.) 65.

³³ ERNEST PARTRIDGE: „Future Generations” in DALE JAMIESON (szerk.): *A Companion to Environmental Philosophy* (Malden – Oxford: Blackwell 2001) 378.

³⁴ RUTH MACKLIN: „Can Future Generations Correctly Be Said to Have Rights?” in ERNEST PARTRIDGE (szerk.): *Responsibilities to Future Generations: Environmental Ethics* (Buffalo: Prometheus Books 1981) 151.

³⁵ RICHARD T. DE GEORGE: „The Environment, Rights, and Future Generations” in PARTRIDGE (34. l.) 159.

Beckerman hasonló szellemben jelenti ki, hogy „a tulajdonságok, mint például az, hogy valaki zöld, gazdag, vagy hogy jogai vannak, csak létező alanyokról állíthatók.”³⁶ Stanley I. Benn még azt is leszögezi, hogy logikai hibát vétünk, ha a jogosultságokra való pusztán potenciális alkalmasságból létező jogokat vezetünk le.

„Hiszen ha *A* csak azért rendelkezik jogokkal, mert megfelel valamely *P* feltételnek, ebből nem következik az, hogy *B* is rendelkezik jelenleg ugyanezekkel a jogokkal, mert hiszen valamely jövőbeli pillanatban *rendelkezhethet* majd a *P* tulajdonsággal. Pusztán annyi következik belőle, hogy *majd akkor* rendelkezik jogosultságokkal, *ha* rendelkezik a *P* tulajdonsággal. Potenciális alanya a jogosultságoknak, éppúgy, ahogy *P*-nek is potenciális alanya. Az Egyesült Államok potenciális elnöke ebbéli minőségében még nem a hadsereg főparancsnoka.”³⁷

Egy bizonyos tulajdonság hiányára még alighanem megoldást jelenthet a potenciálitás elve. Egy emberi magzat vagy csecsemő például a dolgok természetes rendje szerint előbb vagy utóbb várhatóan szert tesz a racionális és autonóm döntéshozatal képességére.³⁸ A jövő nemzedékek esetében ellenben, úgymond, „kétszintű potenciálitással” van dolgunk, mely, úgy tűnik, áthidalhatatlan elméleti nehézséget okoz: egy jövőbeli személynek, mint pusztán potenciális létezőnek, előbb meg kell fogannia, és csak azután tehet szert erkölcsi alanyiságra. A jövőbeli személyek jogai, ha vannak ilyenek, teljes mértékben attól függnek, hogy az illetők létrejönnek-e.³⁹ Daniel Callahan szavaival: „A jövő nemzedékek velünk szembeni igénye feltételes igény abban az értelemben, hogy az igény előterjesztése az ő létezésükön múlik.”⁴⁰

Ezen a ponton két kérdés merülhet föl. Először is, nem mondhatjuk-e, hogy jelenleg nincs ugyan alanya a jogosultságnak, maga a jogosultság azonban mégis létezik a jelenben? Robert Elliot szerint nem lehetetlen, hogy létezzenek olyan jelenbeli jogok, amelyeknek nincsenek jelenbeli alanyaik.⁴¹ Gosseries viszont meggyőzően érvel e hipotézis abszurditása mellett: inkonzisztens egyszerre egyfelől azt állítani, hogy valamely jog létezik a jelenben, másfelől pedig azt, hogy ennek a jognak a létezése valakinek a jövőbeli létezésétől függ.⁴²

A második kérdés tisztán retorikai: mi a garancia arra, hogy a jövő nemzedékek csakugyan létezni fognak? Természetesen semmi. A jelenben az ő jövőbeli létezés-

³⁶ Wilfred BECKERMAN: „The Impossibility of a Theory of Intergenerational Justice” in TREMMEL (1. lj.) 55.

³⁷ Stanley I. BENN: „Abortion, Infanticide, and Respect for Persons” in Joel FEINBERG (szerk.): *The Problem of Abortion* (Belmont, CA: Wadsworth ²1984) 143. Ehhez hasonlóan érvel Mary Anne WARREN: „Do Potential People Have Moral Rights?” *Canadian Journal of Philosophy* 1977/2. 275–289.

³⁸ Lásd pl. DAGGER (5. lj.) 208.

³⁹ Lásd FEINBERG (10. lj.) 66; Robert ELLIOT: „The Rights of Future People” *Journal of Applied Philosophy* 1989/2. 161–162.

⁴⁰ Daniel CALLAHAN: „What Obligations Do We Have to Future Generations?” in PARTRIDGE (34. lj.) 82.

⁴¹ ELLIOT (39. lj.) 161.

⁴² GOSSERIES (4. lj.) 453.

sük a legjobb esetben is csak egy „realisztikus feltételezés”,⁴³ vagy „megalapozott hit”.⁴⁴ Az nem vitás, hogy erkölcsi kötelességünk törődni utódaink létezésével és jóllétével, mindamellettt logikai és fogalmi képtelenség lenne ezen az alapon a jövőbeli személyeknek a létezés jogát tulajdonítani; elvégre éppen a létezésük az előfeltétele annak, hogy jogaik lehessenek.⁴⁵

4.2. AZ AZONOSSÁGHIÁNY PROBLÉMÁJA

Az 'azonossághiány problémája' a másik alapvető elméleti kihívás a jövő nemzedékek jogainak koncepciójával szemben. Maga a kifejezés Derek Parfittól származik, és ő adta a klasszikus megfogalmazását. Parfit szerint különböző típusú, a jövőbeli személyeket érintő döntéseket hozhatunk. Amennyiben 'azonos személyeket eredményező döntéseket' (*same people choices*) hozunk, úgy választásunktól függetlenül ugyanazok a személyek léteznek majd a jövőben.⁴⁶ Az úgynevezett 'eltérő számot eredményező döntések' (*different number choices*) viszont egyaránt befolyásolják a jövőbeli személyek identitását és számát. Ha két eltérő társadalom- vagy gazdaságpolitikai döntés közül kell választanunk, például hogy kimerítsünk-e inkább vagy megőrizzünk bizonyos természeti erőforrásokat, akkor

„[n]em igaz, hogy bármely politika választása esetén ugyanazok a konkrét személyek fognak létezni a távolabbi jövőben. [...] Minthogy a kétfajta politika közötti döntésünk befolyásolni fogja a későbbi fogantatások időpontját, a később született személyek egy része a mi politikai döntésünknek köszönheti majd a létezését. Ha a másik lehetőség mellett döntöttünk volna, akkor ezek a konkrét személyek sohasem léteztek volna. [...] Így tehát *nem igaz az*, hogy a kiaknázás típusú döntés sértené a jövőbeli személyek érdekeit”.⁴⁷

Az 'identitáshiány' problémája évtizedeken keresztül állt a generációk közötti igazságosságról szóló viták homlokterében – mint azt Tremmel elismeri, talán túlságosan is.⁴⁸

Szemben azzal a nézettel, mely szerint a jövőbeli személyeket nem károsíthatják a jövőben a mi jelenbeli cselekedeteink, Kristian Skagen Ekeli azt a – véleményem szerint helyes – álláspontot fogalmazza meg, hogy még ha lehetnek is ésszerű kétségeink a meg nem született személyek episztemológiai és ontológiai státuszát illetően (hogy vajon kellő tudással rendelkezünk-e a jövőbeli személyek érdekeiről, szükségleteiről és életkörülményeiről, illetve hogy cselekedeteink és politikai dön-

⁴³ Axel GOSSERIES: „Constitutionalizing Future Rights?” *Intergenerational Justice Review* 2004/2. 10.

⁴⁴ Annette BAIER: „The Rights of Past and Future Generations” in PARTRIDGE (34. lj.) 174.

⁴⁵ Lásd FEINBERG (10. lj.) 66; Avner DE-SHALIT: *Why Posterity Matters? Environmental Policies and Future Generations* (London – New York: Routledge 1995) 116.

⁴⁶ Derek PARFIT: *Reasons and Persons* (Oxford: Clarendon Press 1984) 356.

⁴⁷ PARFIT (46. lj.) 361, 363.

⁴⁸ Jörg TREMMEL: *A Theory of Intergenerational Justice* (London – Sterling: Earthscan 2009) 37.

téseink mennyire befolyásolják majd az ő jóllétüket, létezésüket, identitásukat és létszámukat), ez nem jelent komoly veszélyt a jövő nemzedékek morális státuszára nézve, és főként nem zárja ki a jogaik vagy érdekeik képviselését.⁴⁹ Még a jövő nemzedékek jogai eszméjének olyan kérlelhetetlen ellenségei, mint Beckerman és Pasek is készséggel belátják, hogy az az ellenvetés, miszerint a jogok csak és kizárólag azonosítható egyének jogosultsági lehetnek, „gyenge érv”.⁵⁰ Filozófiailag meggyőzően érvelhetünk amellett, hogy

„az a tény, hogy a jövőbeli személyeket nem tudjuk egyéniesíteni vagy megszámolni, nem jó indok arra, hogy azt gondoljuk: jelenbeli tevékenységünket nem lehet vagy kell a róluk alkotott feltevésekre alapozni. Tevékenységünket állandóan másokról alkotott, meglehetősen erős feltételezésekre alapozzuk, és ezeket a másokat nem tudjuk egyéniesíteni”.⁵¹

Ha egy tulajdonos biztosítást köt vagyontárgyaira, azt feltételezve, hogy ismeretlen személyek ellophatják vagy megrongálhatják azokat, vagy amikor egy szállodatulajdonos feltételezi, hogy valaki ki fogja venni a hotelszobákat, stb., megfelelően adekvát feltevések alapján járnak el.⁵² Meg kell jegyezzük: ez az állítás önmagában nem igazolja, hogy a jövőbeli személyeknek jogokat tulajdoníthatunk, csupán azt, hogy a jelenbeli személyeket kötelességek terhelhetik velük szemben.

Jogi szempontból – első látásra legalábbis – az a döntő kérdés, hogy hogyan értelmezzük a 'jövőbeli személyek jogai' kifejezést. Ha 'kollektív jogokként' fogjuk fel őket, akkor a jövőbeli személyek számát vagy identitását illető tudatlanságunk egyáltalán nem jelent problémát, hiszen egy közösség vagy generáció létezése és identitása jelentős mértékben független egyes tagjaitól. 'Csoportjogokként' – hangsúlyozza Edith Brown Weiss – a nemzedékek közötti jogosultságok az egyes generációkat alkotó egyének számától vagy identitásától függetlenül léteznek:⁵³ „minthogy a jövő nemzedékek jogai csupán generációs jogokként léteznek, nem számít, hogy kik azok az egyének, vagy hogy hányan vannak.”⁵⁴ De még ha elfogadjuk is, hogy a jövőbeli személyek jogai 'egyéni jogoknak' minősülnek, az ezen jogosultságok tartalmával kapcsolatos bizonytalanság ebben az esetben sem az azonossághiány problémájára, hanem más tényezőkre, nevezetesen a jövőbeli személyek szükségleteire vagy a döntéseinknek az ő életükre gyakorolt hatására vonatkozó tudásunk korlátozottságára vezethető vissza.

Ha tehát jogokat tulajdonítunk jövőbeli személyeknek, hivatkozhatunk rájuk egyszerűen csak mint emberi lényekre, tekintet nélkül arra, hogy konkrétan mely egye-

⁴⁹ Kristian Skagen EKELI: „Giving a Voice to Posterity – Deliberative Democracy and Representation of Future People” *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* 2005/5. 443–444.

⁵⁰ BECKERMAN–PASEK (3. lj.) 22–23.

⁵¹ ONORA O'NEILL: *Towards Justice and Virtue: A Constructive Account of Practical Reasoning* (Cambridge: Cambridge University Press 1996) 115.

⁵² O'NEILL (51. lj.) 115.

⁵³ Edith BROWN WEISS: „Our Rights and Obligations to Future Generations for the Environment” *The American Journal of International Law* 1990/1. 203.

⁵⁴ BROWN WEISS (53. lj.) 205.

di emberi lényekről van szó, vagy hogy mikor és hol élnek.⁵⁵ Mindez azért lehetséges, mert – amint Annette Baier meggyőzően rámutat – a jövőbeli személyek jogai *nem személyspecifikusak*.⁵⁶ Általában igaz az, hogy a személyek nem megismételhetetlen egyediségük miatt bírnak jogokkal és köteleességekkel, hanem az általuk betöltött szerepekre tekintettel. A gyermekeknek például mint gyermekeknek vannak jogaik és kötelezettségeik a szüleikkel mint szülőkkel szemben.⁵⁷ Robert Elliot hasonlóképpen amellet érvel, hogy a jövőbeli személyek jogai iránti felelősségért *személytelen*:

„Nem arra törekszünk, hogy a személyek egy meghatározott csoportjának jogait ne érje sérelem, hanem arra, hogy ne történjenek jogsértések. Bárki jön is a világra, jogokkal fog rendelkezni, és mi az egyének jogainak sérelmét kívánjuk elkerülni.”⁵⁸

Mindebből az következik, hogy ha ötszáz év múlva lesznek még emberi lények, úgy rendelkezni fognak jogokkal, még ha az identitásuk a jelenből nézve szükségképpen homályos is.⁵⁹

5. TÚL AZ AKARAT-ÉRDEK VITÁN

A jövő nemzedékek jogainak eszméjével szemben felhozható filozófiai ellenérvek közül tehát a 'nemlétezés problémája' látszik komolyabbnak. Mint emlékszünk, elkerülhetetlennek tűnik a következtetés, hogy a jövőbeli személyek, mint pusztán potenciális személyek nem lehetnek a jelenben *aktuális* jogok alanyai, mivel nem létezhetnek olyan jogok, amelyek alanyai még nem léteznek. Következésképpen nincs értelme *jelen időben* beszélnünk a jövő nemzedékek jogairól, ahogy azt olykor Feinberg,⁶⁰ Elliot,⁶¹ Baier⁶² és Partridge⁶³ teszik.

Így még mindig marad azonban két lehetőség arra – mutat rá helyesen Gosseries –, hogy a jelenbeli kötelezettségekkel korrelatív jogok létezése mellett érveljünk.⁶⁴ Az egyik az, hogy megmaradunk a jelenben, és a jelenbeli, nem pedig

⁵⁵ Lukas H. MEYER: „Past and Future: The Case for a Threshold Notion of Harm” in Lukas H. MEYER – Stanley L. PAULSON – Thomas W. POGGE (szerk.): *Rights, Culture, and the Law: Themes from the Legal and Political Philosophy of Joseph Raz* (Oxford: Oxford University Press 2003) 146.

⁵⁶ BAIER (44. lj.) 172.

⁵⁷ BAIER (44. lj.) 173.

⁵⁸ ELLIOT (39. lj.) 163. Lényegében ugyanezzel az érveléssel él tanulmányában Simon CANEY: „Human Rights, Responsibilities, and Climate Change” in Charles R. BEITZ – Robert E. GOODIN (szerk.): *Global Basic Rights* (Oxford: Oxford University Press 2009) 237.

⁵⁹ FEINBERG (10. lj.) 65.

⁶⁰ FEINBERG (10. lj.) 65–67.

⁶¹ ELLIOT (39. lj.) 160–162.

⁶² BAIER (44. lj.) 171–175.

⁶³ Ernest PARTRIDGE: „On the Rights of Future Generations” in Donald SCHERER (szerk.): *Upstream/Downstream: Issues in Environmental Ethics* (Philadelphia: Temple University Press 1990) 40–66, gadfly.igc.org/papers/orfg.htm.

⁶⁴ GOSSERIES (4. lj.) 454.

a jövőbeli személyeknek tulajdonítunk jogokat. Ezzel a lehetőséggel itt és most nem fogok részletesen foglalkozni.⁶⁵ Egyrészt abból az egyszerű okból kifolyólag, hogy írásom a jövő nemzedékek, nem pedig a jelen generáció jogai konceptualizálásának nehézségeivel foglalkozik; másrészt – és főképpen – azért, mert ezzel az egyébként plauzibilis megoldással az az alapvető probléma, hogy a hatóköre túlságosan szűkre szabott: minthogy a jogok alanyaik létezéséhez kapcsolódnak, ez a koncepció nem képes kezelni a hosszú távú környezeti hatásokat – sőt bizonyos esetekben esetleg kifejezetten a hosszú távú szemlélet ellenében hathat.⁶⁶

A másik lehetőség az, hogy jelenbeli jogok helyett jövőbeli jogokat tulajdonítunk a jövőbeli személyeknek. A nemlétezés érve nem azt állítja, hogy *létező* jövőbeli személyekről nem mondható értelmesen, hogy jogokkal bírnának,⁶⁷ és ennél fogva „nem elég erős ahhoz, hogy megcáfolja azt az elképzelést, hogy a jövőbeli személyek, *ha és amennyiben* létezni fognak, jogokkal is rendelkeznek majd.”⁶⁸ Gosseries kétféle „egyidejűsége vonatkozó követelményt” (*contemporaneity claims*) különböztet meg. Azt elfogadja, hogy valamely jogosultság létezéséhez ésszerű megkívánunk, hogy az alanya is létezzen, azt azonban nem tekinti kényszerítő feltételnek, hogy egy kötelezettség létezéséhez az annak megfelelő jogosultságnak is léteznie kell. E megkülönböztetés alapján kinyilvánítja, hogy nem pontatlan vagy értelmetlen a jövőbeli személyeknek a mi jelenbeli kötelezettségeinkkel korrelatív jövőbeli jogairól beszélni.⁶⁹

Lukas H. Meyer hasonlóképpen érvel:

„Ha azt állítjuk, hogy most megsérthetjük a jövőbeli személyek jogait, abból nem következik, hogy a jövőbeli személyeknek jogai volnának a jelenben. Ez az implikáció csak akkor állna fenn, ha azt állítanánk, hogy a jelenbeli cselekvést kizárólag a jelenben létező jogok korlátozhatják. Ésszerűen feltételezhetjük azonban először is azt, hogy a jövőbeli személyek a jövőben jogok alanyai lehetnek; másodsor, hogy majdani jogaikat a majdani érdekeik fogják meghatározni; harmadszor pedig, hogy jelenbeli cselekedeteink és politikai döntéseink befolyással lehetnek az ő érdekeikre.”⁷⁰

Ez utóbbi megközelítés, amellett, hogy tökéletesen működőképesnek látszik, teljesen új megvilágításba helyezi a jövő nemzedékek jogai konceptualizálásának problémáját. Mindeztidáig, amikor a jelen nézőpontjából tárgyaltuk a jövőbeli személyek jogi és erkölcsi státuszát, pusztán potenciális emberi lényekként hivatkoztunk rájuk, akiknek legfeljebb potenciális jogaik vannak – vagyis nincsenek jogaik, hiszen tisztán potenciális jogok nem léteznek. Csupán „feltételes jogok” létezhet-

⁶⁵ Részletesen érvel viszont emellett az elméleti pozíció mellett KÖNCZÖL Miklós: „Future-Related Interests: What and How to Represent?” in Martin BELOV (szerk.): *Global Governance and Its Effects on State and Law* (Frankfurt: Peter Lang 2016) 179–193.

⁶⁶ A különböző generációk közötti érdekellentét problémájáról lásd kül. EKELI (14. lj.) 393–395.

⁶⁷ Vö. DE GEORGE 1981 (35. lj.) 159; MACCLIN (34. lj.) 152.

⁶⁸ DE-SHALIT (45. lj.) 115.

⁶⁹ GOSSERIES (4. lj.) 455.

⁷⁰ MEYER (55. lj.) 145.

nek, abban az értelemben, hogy valakinek akkor és csak akkor lesznek jogai, ha maga az illető már létezik.⁷¹ A „futurista” megközelítés viszont egy egészen más nézőpontot kínál. A jövőben a jelenbeli „potenciális személyek” tekintélyes hányada minden valószínűség szerint létező személy lesz, közülük sokan „paradigmatikus” jogalanyok, „valódi” jogokkal felruházva.

A „futurista” nézőpontra való váltásnak egy másik fontos következménye is van. Ha az egész problémát áthelyezzük a jövőbe, az akarat-érdek dichotómia elveszíti ereje nagy részét és úgyszólván relativizálódik.⁷² Amit a még meg nem született nemzedékekről teljes bizonyossággal tudhatunk, az az, hogy a jövőbeli személyek érző és öntudattal rendelkező erkölcsi cselekvők lesznek, bizonyos biológiai szükségletekkel és a döntés képességével.⁷³ Így az arra a kérdésre adott válasz, hogy ki lehet jogok alanya, nem függ majd jelentős mértékben attól, hogy a jogok akarat- vagy érdekelméletét fogadjuk-e el.

Mínt hogy a létező jövőbeli személyek, szemben a nemlétező potenciális személyekkel, képesek igények érvényesítésére és szabad döntések meghozatalára, nem szükséges olyan kétes érvekre támaszkodnunk, mint például az, amely szerint a jövő nemzedékeknek lehetnek jogaik a jelenben, hiszen nem kell valakinek érvényesítenie az igényét ahhoz, hogy rendelkezék vele.⁷⁴ Nem alaptalan ellenben az a kijelentés, hogy a jelen nemzedéknek az a generációk közötti méltányosság elveiből fakadó kötelezettsége, hogy választási lehetőségeket őrizzen meg a jövő nemzedékek számára, a jövő nemzedékek szabad döntési jogával korrelatív.⁷⁵ Ilyenformán jelenbeli cselekvéseink éppúgy lehetnek jogsértőek a jövőbeli személyek autonómiájának megsértése, mint érdekeik sérelme miatt.

Az akarat- és az érdekelméletek közötti különbség relativizálódása a jövő nemzedékek jogainak képviseletét övező bizonytalanságok tekintetében is megmutatkozik. Nehéz volna megmondani, hogy melyik jelent komolyabb nehézséget: a jövőbeli személyek kívánságainak és vágyainak, vagy szükségleteinek és érdekeinek a kifürkészése. Gregory Kavka mindamellett kitart amellett, hogy a jövőbeli személyek kívánságaival és érdekeivel kapcsolatos relatív tudatlanságunk ellenére meglehetősen bizonyossággal előre láthatjuk alapvető biológiai és gazdasági szükségleteiket, melyek kielégítése biztosan előfeltétele lesz más vágyaik és érdekeik kielégítésének – bármilyenek legyenek is ez utóbbiak.⁷⁶ Érdekes analógiát von a jövőbeli személyek kívánságait és érdekeit illető tudatlanságunk között, és között, hogy egy fiatal ember sem tudja előre, idős korában mik lesznek a kívánságai és az érdekei:

„Nem valószínű, hogy egy fiatal felnőtt részletesen ismerné azokat a célokat és vágyakat, amelyek negyven évvel később jellemezni fogják: hogy például utazással,

⁷¹ GOSSERIES (4. lj.) 456.

⁷² Ezért az érvért Könczöl Miklósnak tartozom köszönettel.

⁷³ PARTRIDGE (33. lj.) 385.

⁷⁴ GOODIN (3. lj.) 179, 49. lj.

⁷⁵ BROWN WEISS (8. lj.) 95.

⁷⁶ Gregory KAVKA: „The Futurity Problem” in PARTRIDGE (34. lj.) 111.

önkénteskedéssel vagy sörözéssel szeretné-e majd eltölteni az idejét. Azt viszont meglehetősen bizonyossággal hiheti, hogy legfontosabb szükségletei és érdekei közé tartozik majd az egészség, a megfelelő táplálék és hajlék, valamint szeretteinek biztonsága.”⁷⁷

Callahannal együtt úgy is érvelhetünk, hogy mivel nem láthatunk a jövőbe és nem jósolhatjuk meg pontosan, hogy a jövőbeli személyeknek mik lesznek a szükségletei és vágyai, illetve hogy milyen eszményeket követnek majd, abból a feltevésből kell kiindulnunk cselekedeteinkben, hogy szükségleteik, vágyaik és ideáljaik nem fognak túlságosan különbözni a mieinktől: „az emberi életre vonatkozó saját jelenbeli felfogásunkat kell használnunk a jövőre való kivetítések alapjaként – más nem áll rendelkezésünkre”.⁷⁸ Pontosan ez az, ami miatt egyszerre olyan könnyű és nehéz a jövő nemzedékek jogainak képviselése.

⁷⁷ KAVKA (74. l.) 112.

⁷⁸ CALLAHAN (40. l.) 80, 84.